

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 94(100)“1929/1945”:929Јевђовић
ПР

ЖАРКО ВУЧИНИЋ

Организација српских четника „Равна Гора”
Канада

ИЗ БИОГРАФИЈЕ ВОЈВОДЕ ДОБРОСЛАВА ЈЕВЂЕВИЋА

Сажетак: Аутор овог чланка је током рата био ађутант војводе Доброслава Јевђевића, а потом његов близак сарадник. Чланак је у ствари његов говор на прослави стогодишњице војводиног рођења. Описани су Јевђевићево порекло, потом образовање, учешће у Сарајевском атентату и последице, политичка активност, улога у рату и емиграцији, као и личне особине

Кључне речи: Сарајево, Лајпциг, Нови Сад, Други светски рат, Рим.

Драги оче Ђуро, часни оци, браћо четници, саборци, пријатељи, браћо и сестре.

Дозволите ми да најпре захвалим и честитам данашњим приређивачима члановима ОСЧ „Равна Гора”, Одбора у Хамилтону, нарочито браћи Радету Узелцу, Манету Срдићу и Маринку Маријану, на организовању овог јубилеја 100 година од рођења српског четничког Војводе Доброслава Јевђевића. Нарочито хоћу да им захвалим што су моју маленкост укључили у ово славље и мене почаствовали да овом приликом осветлим своје сећање. Хоћу да напоменем да није ни мало лако говорити о националном

ЖАРКО ВУЧИНИЋ

горостасу типа Доброслава Јевђевића, чија дела не могу у велику књигу, бар што се нас тиче, да стану а камоли у једном краћем излагању.

Наш командант поч. српски четнички Војвода Доброслав Јевђевић родио се пре 100 година, као прво дете мајке Анђелке и оца свештеника Димитрија који су потомци српских свештеника Јевђевића и Косорића, од обе стране девет колена уназад. Рођен у Босанском Милошевцу, испод историјском славом овенчане Романије, где су српски хајдуци бодрили и чували српске тековине и увек бивали победници над српским непријатељима. Слушајући као дете предања о хајдучима и јунацима, којим причама му је мајка освојила и срце и душу, још као гимназијско ђаче, под аустроугарском полицијском управом, да би испољио своје незадовољство према онима који хоће да господаре српској раји Босне, обојио је чопор гусака српском тробојницом и отерао пред аустријску војну команду. У тим младим годинама повезао се са елитом српских националиста, специјално са Митром Митриновићем и Владом Гаћиновићем у организацији „Млада Босна”. Ради те припадности и аустријске активности био је искључен из сарајевске и свих других гимназија Босне и Херцеговине, па је морао да пређе у Београд и настави школовање. У Београду се нашао, сродно и становао са највећим српским родољубом овог века, неумрлим Гаврилом Чеком Принципом, који је на Видовдан 1914. године убио наследника престола аустроугарске монархије Франца Фердинанда. Он је запрепастио свет. Младолико Српче Босне нико није могао спречити да после неуспелог покушаја Неђе Чабриновића, смакне мрског освајача који је дошао да на велики српски празник озваничи анексију српске Босне жутој монархији. Аустроугарска смртно рањена, објавила је ултиматумом рат Србији, и за време њеног четворогодишњег боловања у последњим трзајима, похватала је сумњиве. Како млади Доброслав није могао побећи у Србију или Црну Гору, бива и он ухапшен, заједно са осталима, и осуђен као малолетник на доживотну робију у арадској тамници.

Четворогодишњи рат је завршен победом српског оружја, Аустрија издахнула, Доброслав са осталим преживелим завереницима ослобођен. Ситуација се почела нормализовати. Доброс-

лав после завршене гимназије у Београду, уписује се на правни факултет у Загребу, као будни чувар новостворене државе СХС пришао је Демократској странци Светозара Прибићевића и преузео секретарску дужност. У Народној скупштини, после увреда нанетих њему лично, а Српству посебно, посланик Пуниша Рачић убија у Парламенту Ст. Радића, чега ради краљ Александар укида Устав и проглашује диктатуру 29. јануара 1929. године.

Светозар Прибићевић напушта земљу и бежи у Француску, у Париз, а Доброслав Јевђевић се придружује Југословенској националној странци и генералу Петру Живковићу, кога је сматрао чуваром државе и непомирљивим противником њених рушиоца. По повратку из Лајпцига, где је студирао и усавршавао немачки језик, Доброслав покреће и уређује у Новом Саду лист „Видовдан”, гласило Орјуне, док у исто време заједно са Чедом Милићем, Радмилом Грђићем и осталима бива активан у организовању Југословенског соколства. На следећим државним изборима кандидовао се за народног посланика у Рогачком срезу на листи ЈНД. Ради оправданих напада на Антона Корошца, тадашњег министра, Стојадиновићева влада интернирала га је и забранила му кретање и контакт са било киме ван Прачанске општине. Пошта му је контролисана, а телеграми забрањени. Веома озлојеђен, уђе у пошту и пиштољем натера телеграфисту да откуца припремљен телеграм кнезу Павлу. Идућег дана казна интернације је повучена, те се могао кретати где је хтео. Рат 1941. године затекао га је код куће у Босни, и да би избегао усташко-муслиманску НДХ прелази у Херцеговину, територију окупирану италијанском војском. У тим тешким данима пропасти Југословенске војске, која каква је била тако је и пропала, а генералитет обезглављен, неодлучан и уплашен, заборавио је народ остављен на милост усташко-муслиманским кољачима. Сагледавши ове зле удесе, помоћу знаних и утицајних народних првака Петра Баћовића, попа Радојице Перишића и других, окупља народ, објашњава ситуацију и његов поглед за излаз из ње, поче организовати четничке чете и одреде, који се са оружјем које су имали, организовано супроставише усташама, ушавши у борбу за спас и опстанак српског народа овога краја. Курири су већ послали усмене поруке истомишљеницима по околини, те је почело организовање бораца где је било потребно и могуће. У исто време на Равној Гори барјак

слободе диже тада непознати пуковник Драгољуб-Дража Михаиловић, лозинком: „Не признајем капитулацију!” Кроз неколико недеља успостављена је теренска веза са Дајом, после чега се група са Доброславом Јевђевићем ставила под команду сада већ генерала Драже Михаиловића.

Доброслав Јевђевић бива почаствован титулом српског четничког Војводе и прима дужност националног старешине при Врховној Команди. Овим указом Војвода Јевђевић примио се бриге четничких војних операција, заштита, одбране и исхране васколиког становништва. Он је својом умешношћу и решеношћу тада учинио велика дела за спас свога народа. Водио је четничке јединице у борбама и против усташких хорди и партизанских изрода. Био се за Фочу, тукао комунисте у бици на Неретви. Наше прве везе са овим јединицама била је помоћ босанско - херцеговачких четника Динарској четничкој дивизији у разбијању усташко-партизанских снага у Грачацу 1943. године.

После пада Италије, Војвода Јевђевић је избавио ропства преостале четнике лошињске трагедије и организовао Личко - Кордунашки одред, створивши групу корпуса Горње Лике и Приморја са штабом у Словенији и Илирској Бистрици. У октобру 1944. године повукао се из Србије Српски добровољачки корпус, а у зиму Динарска четничка дивизија. Овде успева ујединити све српске снаге под једну команду, пославши делегацију у Дражин штаб за одобрење. Овакве заједничке снаге пружале су последњи отпор надирућим партизанским дивизијама преко Истре ка Трсту. Месеца априла 1945. године, уједињене српске снаге прешле су реку Сочу и свака заузела део територије. Ми смо заузели град Цормонс, где су се поред војних јединица сконцентрисале и надолazeће избеглице. Неколико дана касније, пет километара испред Цормонса, Војвода је сачекао тенковске јединице америчке војске и уверио их да на тој територији нема Немаца.

Американци су се вратили и ми смо били стављени под јурисдикцију енглеске војске. Предавши оружје у Палманови, Јевђевићеве јединице са јединицама ДЧД биле су смештене у логор Тезена. После 40 дана Војвода Јевђевић бива ухапшен од стране ФСС и одведен у затвор у околици Трста, давши на знање титовцима да га имају као затвореника. Месец дана касније био је

спроведен у јужну Италију, одакле је помоћу српских оданих бораца и страних веза успео да побегне и добија уточиште у католичком самостану Санто Стефано код Салерна. Самостан, осигуран са неколико подземних излаза, био је гаранција у случају новог хапшења. Тада смо пуковник Саво Вукадиновић, капетан Бора Новаковић и ја били ухапшени у Риму да би одали место где се Војвода налази. Наш положај после саслушања се поправио, и Војвода добивши право боравка у Италији, сместио се у Риму, помагао је смештај и долазак избеглица од којих је из прве руке добијао вести о догађајима у Отаџбини.

Као раније у земљи тако и сада у емиграцији радио је пишући претставке савезничким владама, рашчлањивао и обавештавао билтенима избеглице у логорима, емигранте у разним земљама, Србе расуте по свету. У Отаџбини је сарађивао у разним листовима и као најпозванији преживели завереник „Младе Босне” написао је књигу „Сарајевски завереници”. У емиграцији је покренуо и доживотно уређивао „Српске новине” - глас српских бораца - које и данас излазе. Написао је и књиге „Капи Крви - четничке новеле” и „Од Индије до Србије”.

Умро је у Риму као емигрант наше генерације, 2. октобра 1962. године. После своје последње посете српским четницима у Британији, Америци и Канади, при расстанку знао је да му је ово било последње виђење са онима са којима се раме уз раме борио, којима је командовао и са којима је поделио судбину до краја живота. Сахрањен је на римском гробљу где му је ОСЧ „Равна Гора” подигла споменик са бистом. Сахрани је присуствовао тада наш председник почивши Милан Цвјетићанин са нашим борцима из Енглеске и Европе и многобројним пријатељима из Рима, а освећење споменика извршио је прота Ђуро уз велико учешће браће из Канаде, Америке, Енглеске и других крајева Европе.

После смрти Војводе Јевђевића написано је неколико некролога и посмртних чланака о њему, а пре него што из њих цитирам значајније, хоћу да кажем да је његова евентуална мирна коегзистенција са италијанским војним снагама била санкционирана од његових верних следбеника, јер су знали да је та местимична коегзистенција само ради помоћи и спашавања српског на-

рода. Био сам више од годину и по дана са драгим нам Војводом на терену и касније у логорском шатору.

Један од Срба друге афилијације у једном разговору рече: „Да знате Војводо, Вама приговарају сарадњу са Италијанима”, на шта Војвода кратко одговори:

„То је комунистичка патка јер немају шта друго. Ви им насадате а моја је савест чиста и разлика између мене и вас лежи у томе што сам ја непријатеље користио а ви сте му били слуге”. Престао је даљи разговор.

Ево шта јача пера, искуснији људи, бољи говорници од мене, у критици или пијетету према Војводи кажу:

Почивши дугогодишњи председник СНО у Канади, испробани српски борац и пријатељ, Милутин Бајчетић у свом некрологу штампаном у Канадском Србобрану октобра 1962. године, каже, између осталог: „Ако се за икога може рећи да је припадао Српству може се сигурно рећи за Војводу Доброслава Јевђевића. Он је својом непрекидном борбом више од пола века стално био на мртвој стражи за одбрану Српства. Тиме је своје име унео у редове великих легендарних српских јунака, који су своју оданост и љубав према Српству и Отаџбини крвљу и животима печатали.”

Почивши новинар Алија Коњхоџић, оснивач и доживотни уредник листа „Братство”, који се увек истицао као Србин муслиманске вере, у свом мало и критичном некрологу, каже између осталог: „У својим оштрим критикама против оних који се са њим нису слагали, Доброслав Јевђевић није поштедео ни нас, али се све то губи пред ликом оног изразитог револуционара и неустрашивог борца чија је делатност увек била у служби Српства, демонстрирана често пута у жртвама које многи од нас не би били у стању да поднесемо.”

Бивши председник југословенске владе у иностранству, дипломата, песник и писац, др Божидар Пурић, пише: „Није чудо што ће већ као ђак сарајевске гимназије пасти под утицај револуционара Митриновића и Гађиновића, тада познатих вођа револуционарне босанско - херцеговачке омладине, и што је из тих стопа и сам ушао у легенду `Младе Босне`, која је не само видовданским атентатом 1914. године, него нарочито својим држањем на суду, проговорила пред целим светом у име поробљене српске Босне”.

Један од највећих пријатеља, поштоваоца и сарадника почет. командант и председник ОСЧ „Равна Гора” Никица Косановић, после помена почившем Војводи у свом говору, новембра 1962. године, рече: „Нестало је јунака, политичара, бораца и ратника из оне плејаде српских родољуба који себе дадоше на олтар Србије. Војвода Јевђевић остави нас баш у оне тешке дане, саме, а што је најгоре неповезане оном љубављу и слогом коју нам је он вечито помињао, преклињући нас да се слажемо као рођена браћа, водимо борбу до коначне победе и слободе српског народа”.

Владика Дионисије у свом некрологу изашлом у „Канадском Србобрану” од 6. децембра 1962. године, између многих пијетета, пише: „Умро је велики српски родољуб Војвода Доброслав Јевђевић у туђини, далеко од своје Отаџбине и родне груди за коју је живео, патио, подносио многе тешкоће и невоље, ратовао и страдао. Умро је наш Србин који је све жртвовао за свој српски род, коме ништа више није остало до голог живота, па ето и њега је принео на тај олтар прави, на камен крвави. Черчил је њему набацио колаборацију, а ко је већи колаборатор од Енглеза па и самог Черчила био? Постоје два појма колаборације: један кад се покушава умилостивити непријатеља или заштити свој народ који других излаза није имао као што је радила царица Милица, Краљевећ Марко, Милош Обреновић и други велики Срби кроз историју...”

И на крају, браћо и сестре, као индивидуа, као личност, као човек, Војвода Јевђевић је увек био инкарнација знања интелигенције у свим могућим правцима науке. Није било питања на које он није могао знано одговорити. Као што многи од нас знамо био је говорник и оратор који је могао да покрене пањ из жила, да узбуди масу и слушаоце. Могао је на дах да откуца чланак од пет страница, како на српском тако и на немачком и италијанском језику. Могао је у глави да множи четири цифре са друге четири.

Играо је шах са добрим противником без да гледа фигуре и да противника брзо матира. Физичка јачина невероватна, прстима руку савијао је ситни ковани новац. Обилазећи своје борце и пријатеље широм света, гостопримство куће и домаћице узвратио је увек неким поклоном као своју захвалност.

Нарочито је поштовао мишљење сељака, домаћина, обичних људи, говорећи да народ у својим убеђењима никад није грешио. Поштовао је борце и пријатеље и са њима се опходио отворено, очински, братски и пријатељски. Вадио је из зуба златне круне и залагао их да би помогао коме би требало. Није имао ништа, никаквог иметка, а осећао је као да има све, јер је имао свој српски народ. Веровао је у Бога а традиције више ради одлазио је у цркву, зато му је поп Симо Бјеговић са Пала био идеалан свештеник по оној народној: „Помози се, па ће ти и Бог помоћи”.

Причао ми са пуним задовољством како је једне зиме школски воз за Сарајево замрзнутим трачницама ишао брже него обично, те је машиновођа пиштаљком јављао да постоји опасност. Калуђерице које су исто ишле за Сарајево повадише молитвене књижице да се моле. Једна се окрену попу Сими: „Молите се оче Симо, видите да смо у опасности”. „Ви се молите, а ја идем да ухватим коло”, одговорио је. Волео је и поштовао нашег оца }уру и протиницу Мару. Уживао је у њиховом друштву и сваку прилику је користио да дира проту, те ће једном протиници Мари: „Маро, поп }уро ти је нешто слаб”. „Није, Војводо, он је само слаб у глави”. „Е, моја протинице, то сам ја одавно знао”, смејући се, одговори Војвода.

На једном Конгресу СНО у Америци, на позив председника покојног Михаила Дучића, уочи велике конгресне прославе, говорио је др Вукашин Перовић, рекламирао неку своју књигу песмарицу. Вукашин одужио те свет не слуша, дуга прича, али ипак престаде. Сви почели да пљешћу па и кум Војводин седећи до њега, обративши се Војводи: „Богами, куме, ово мора да је неки паметан човек”. „А што, куме?”, упита Војвода. „Ништа га ја нисам разумео”. „Богами, ни ја, куме”.

Браћо и сестре, моја су сећања на покојног Војводу многобројна и незаборавна, међутим, аманет који нам је оставио као последњу жељу, мене дира до суза:

„Жарко, кад се ослободи Отаџбина, можда ћете ви млађи то доживети, пренесите ми кости у Прачу, у моју слободну Босну, па ако има заграничног живота душе после смрти, гледаћу са Романије мој гроб, парче земље за коју сам све дао. Ако будете живи пренесите ме кроз Сарајево поред Миљацке и Баш-Чаршије, пе-

вајте четничке песме и веселите се, тада ће моја душа бити мирна, јер је моја последња жеља испуњена”.

Браћо, четници, саборци, ближе се дани кад ће ова последња жеља српског четничког Војводе Доброслава Јевђевића, чију стогодишњицу рођења данас славимо, бити испуњена.

Нека је вечан помен, слава и хвала за сва времена српском четничком Војводи Доброславу Јевђевићу, а вама хвала на пажњи.